

A fél lábunk Európában, a másik a Balkánon, a szívünk pedig...

Kezdetben úgy éreztem, hogy a lehető legjobb helyre születtem. Persze a hely alatt akkor még nem érthettem egy bizonyos földrajzi térséget, csupán rácskeretes ágyikómat, a karácsonyfa és a lány zenét sugárzó, varázsszemes rádió szomszédságában.

Általános elégedettséget a teljesnek vélt egész világ kényeztetése biztosította, csörgővel, szoptató emlővel, a fölém hajlók megjátszottan jópofáskodó trillázásával. De a babusgatók köre jócskán leszűkül, és kezdtem megismerkedni a környezetem veszélyeivel, mihelyt a magam lábán tipegtem bele a végtelenre való világba. Ha addig minden és mindenki engemet szolgál, szeretni volt hivatott, most számba kellett vennem az egyre szaporodó ellenséges elemeket: a fenekemnek rontó gágogó gúnárhadat, a fejemre barackot nyomó sarki borbélyt, a pörkölő darázs-csipést, avagy csalánbokrot, a villámló, dörejes zivatart, a sarkam hátra kötésével fenyegető nagybácsi..., egyszóval: immár meg kellett tanulnom félni is.

Látnom kellett, hogy terek és szerepek felosztottak; egyre csak zsugorodott a gondoskodó, barátságos közeg, miközben a verés az addig pályogató anyakéztől is kijárt olykor. Az apám tartotta szövetkezeti kocsmába – úgy 1950 táján – rendszeresen belátogató rendőr, milicista gügye mosolyában már fölismertem a vicsoritást, s nem játéknak, de gyötresnek vettem, amint fel-felhajigált, mert – mialatt érthetetlen nyelven karattyolt – lilára markolta karomat.

Ugyanazt a zavaros nyelvet beszéltek a tóparti kocsmához közeli Kolónia városrész lakói, s amiként riaszt az éj sötétje, akként nyugtalanít a megértést gátló nyelvi homály, pláne ha a felfoghatatlan jelentésű szavakhoz túlzott hangerő, fenyegetőnek tűnő tekintet társult, minek következtében még pofonok is elcsattan- tak, kisebb bunyók is lezajlottak a korunkbeli gyerekek között.

Az otthonomul szolgáló kocsmában törzsasz- talom volt, ahonnan remek rálátás nyílt a világ dolgaira; szesztől beszédkénszeres vendégeinknek be nem állt a szájuk, az iddogálók mindenhez értettek: kútásáshoz,

rózsatermesztéshez, világpolitikához, s a szövegelők alá lovat adó apám egy hunyorításából, fél szavából értettem, ki mond igazat, okosat, kire érdemes figyelni. Hat-hétévesen felcsipegetett ismereteimet jól kiegészítették a nyeles tartóba fogott újságok, a Testvériség és a Magyar Szó. Belőlük csak az hiány- zott, mit vendégeink halkabb szóval mondtak el; a parasztgazdák bajusztépése, padlásainak lesöpretése. Mókás karikatúrák képében egy sereg sportoló és államférfi fészkelte be magát koponyámba: Ogimura, Harangozó Vilmos, Eden, Menderes, Ho Si Minh, de a legnagyobbak, legjobbak és legbölcsebbek – Tito, Đilas, Ranković, Koča Popović, Kardelj és Moše Pijade – csak fényképen voltak láthatók. Minő szerencse, hogy ők éppen a mieink!

Tanító bácsinkról tudni lehetett, hogy „nagy komenista”, mégis rendesnek tűnt, mert órák hosszat focizott velünk az iskolaudvaron, s rokonszenvünket kivívva, partizánmeséinek minden szavát elhittük, s megrendülten hallgattuk, hogy a háborús Zentán csupa jóra való embereket akasztottak fel a kaszányaud- varon.

Aztán a szabadkai technikum elsőseként mint a rohamosan egynyelvűvé váló kétnyelvű oktatás áldozata amazon a nyelven fel lettem világosítva, hogy Ausztria-Magyarország (Austro-Ugarska), a népek börtöne, megérdemelte a sorsát. Természetesen ezt kellett visszhangoznom felettetésnél, a kinnal tanult másik nyelven.

Mikor pedig tizenhatéves kamaszon a tiszai strandon bókot mondtam egy ismeretlen lánykának, csakhamar a rendőrségre idéztek, ahol kioktattak az illedelmes viselkedésre. A behívás okát nem tudatta a cirill betűs papír (később is mindig „tanúként” vártak informatív beszélgetésekre), és bevett szokás szerint a belügyi folyosón várakoztattak jó hosszan. Az egyik fali képen Tito tartott szemlét partizánjai fölött. „Csak lenne még egy ilyen népfelszabadító harc, bizony hozzájuk csatlakoznék az erdőben, partizánként, hogy lássák, ki vagyok” – gondoltam eszementen, a vég nélkülinek lát-

szó semmittevésben. Már az is megkönnyebbülés volt, hogy beszólítottak, s mihelyt megkaptam az első pofonokat, felfogtam, hogy belenőttem az üldözhetőség életkorába, bevillant, hogy régebben nagybátyámat, sógor bácsimat is ok nélkül megverték, le-lecsukták pár napra, s az ilyen zsarnoki hatalom iránti balek együttérzés, szimpátia árja többé nem csordult túl szívemben.

Most, hogy eljutottam a feladatul kapott dolgozattal szemben szereplő szív kifejezésig, hosszúra sikerült bevezetőm végén értelmezni próbálom a megrendelő elvárását. Szerintem vallomást akar kicsikarni a téma felvetője, mert a szív vonzalmáról csak bizalmasan lehet gyónni. Jómagam készséggel törekszem a vallomástételre, ugyanakkor kíváncsi érdeklődéssel figyelek azokra az íróársakra, akik e tárgyban érvelő tudósként nyúlnak a tollhoz.

Mi délen, délkeleten a sérvként kizáródott nemzetrészek tagjaiként csaknem egyidejűleg beletanulhattunk a balkáni, illetve európai magatartásba, s kiben ez, kiben az uralkodott el, attól az egyénenként eltérő szerencsétől függően, hogy a szülői, iskolai, netán hatósági dresszúra merre terelgette.

A fogékony lélek minden betűből tanul, s kellő módon befogadja az elmúlt korok tárgyi emlékeinek hatását. Nekem nagy élmény volt első rádiónk skálaüvegének böngészése: HILVERSUM, LUXEMBOURG, a vonzó, gazdag, barátságos és biztonságos nyugati világot jelentette számomra. Szobánk vilánykapcsolójának szarvacskája elmozdításkor oly kellemesen, varázslatosan pendült, hogy sikerrel kötött össze egy sosem ismert tragikusan megszakadt korról. Hát még a zentai tűzoltólaktanya, egy megtermett tortához hasonlatos finom görbületeivel, színeivel és cikornyáival, vagy a belváros hatalmas, hengeres hirdetőoszlopa, tetején óriási kögolyóval, visszaröpített a régi idők mesés világába, akár a kecses, sárgára és barnára meszelt vágóhíd, meg a vasútállomás. A gyermekként megélt csodákat betetőzte Szabadka és a városháza látványa. Ezek voltak a múltidéző tájékozódásnak azok a forrásai, melyeket iskolai tantervek, földrajzi átkeresztelések és vámos akadémikusok sem takarhattak el előlünk. És vásárokon, ócskapiacokon fellelhetők voltak bizonyos ósdi, az éppen „virágzó” szocializmus által „meghaladott” világnézetet, földrajzi és történelmi ismereteket tartalmazó könyvek, amelyek hál’istennek már zsenge ifjúkorban elbizonytalanítottak abban a hitben, hogy

csakugyan a legmegfelelőbb hely legboldogabb korszakába születtem-e bele.

Végül börtönökkel is cifrázott keserű tapasztalások határozott irányt mutattak: afelé az égtáj felé kell törekedni, amerre Batsányi, Ady és kultúránk sok neves elődje törekedett.

Németh Lászlónak talán igaza van abban, hogy a zentai csatát követő Habsburg-politika okolható a keleti s déli, természetes, egymást gyarapító szellemi „golfáramlat” megszűnéséért, melynek nyomán egymással szembefordultak a Bécsnek alávetett népek. 1700-ig átjárhatóak voltak a határok, gondoljunk csak Balassi Bálint csavargásaira! Bécs a tilalmaival és varázsával választotta el a népeket, a régi termékeny csere elapadt.

Csak hogy Bécs mesterkedése nem egy makulátlanságában fellelt Balkánt állított szembe Pannónia lakóival, annak sakkban tartására.

A déli kis nemzetek előbb bizánci, majd török gyámság alatt töltötték sok évszázados „gyermekkorukat”. Amiként a jellemfogyatékos szülők túlzott szigorban tartott gyermekei sunyivá, alattomosá lesznek, úgy alakulhat egy-egy elnyomott nép sorsa is. Aki fél évezreden át martalóc zsványhadként be-betörve tud csak érvényesülni saját hazájában, meg a befogadó, megtűrő szomszédok portáján, az a későbbiekben se tud mit kezdeni fokról fokra elnyert szabadságával.

Az oszmán birodalom hanyatlásának első pillanatában Bécs, a megosztó, összeveszejtő politika zseniális cselszövője a rebellis Pannónia déli végein olyan ütközőzónát létesített, amelynek fenntartásában a török karmaiból szabadulni törekvő, örökös harcban edzett, a maga erejének tudatára ébredt s nemzeti fejlődésének katonai kalandokra kész „kamaszkorába” jutott népecske kapott megbízást, kiváltságokat és dölyföt. A gög illet a felügyelői, rendészi, foglári, kápoi szerephez, miközben a szintén betelepített soknyelvű tömeg termelőmunkát folytatott, szorgosan és alázattal.

A hitszegő bizánciak és a rabló hadjáratokból élő törökök magatartása mintaként ivódott be a balkáni néplélekbe. Történelemírásuk erényként, életrevalóságként könyveli el a kicsikart szövetségre következő hátbatámadást, vagy tulajdon véreik felkölcsönözését, az elnyomók iránti lojalitást bizonyítandó. Amiért a 19. század végén az északra eső, civilizáltnak hitt dualista monarchiától kicsiny, de zűrzavaros országa bekebelezését kéri a fejedelem, radikális ellenzéke elkergeti, majd a visszatért fejedelem immár trónra emelt fiát merényletben családotól meg is öli. A rendetlen

államocska befogadását az illetékes sem ekkor, sem Bosznia állományba vételekor nem mérlegelte pozitívan, eképpen fakadva ki az osztrák trónörökös: „Pártütöket, királygyilkosokat nem veszünk a nyakunkba!”

A 20. század világháborúi – jórészt francia kegyből – megtermették az egy nép uralta helyi lakosság rég áhított balkáni államszöveteségét, jogtalanul oda csapott, kihasználható, kifosztható területekkel.

Ha valaki most elfogultságot gyanít eddigi gondolatmenetemben, az keresse ki egy pár szótárban a *balkáni*, ill. *balkanizál* kifejezéseket! Annak tudatában, hogy sok-sok idő kell, míg valamely fogalom és az azt jelölő szó beépül a nyelvbe.

Az Újvidéken kiadott szerbhorvát-magyar szótárban a *Balkanac*, pejoratíve, *műveletlen*, *durva személyt*, a *balkanizam* pedig *zilált politikai állapotokat* jelent.

Az angol-magyar továbbá a német, a francia és az olasz nagyszótárak mind tartalmazzák a BALKANIZÁL szót; *Balkanize*, *balkanisieren*, *balkanisation* (*balkaniser*), *balkanizzare*. A magyar értelmező kéziszótár és A magyar nyelv értelmező szótára szemérmesen kihagyta a *balkanizál* címszót, de értelmezi a *balkáni* jelzőt: *rendezetlen, primitív állapotok, teljes rendetlenség, zűrzavar*. Ugyancsak szemérmesen, tapintatosan minősít Bakos Ferenc *Idegen szavak...szótára*. Szerinte a „régies” *balkanizál* értelme: *olyan rendezetlen állapotokat teremt, mint amilyenek a Balkán-félszigeten az első világháború előtt uralkodtak*. A fogalmat emígy árnyalja a német WAHRIG értelmező: *darabjaira ver szét egy országot/államot*.

Sajnos, egyáltalán nincs kiveszőben a tárgyalt izmus, amely gyengeségnek és ostobaságnak tartja a kompromisszumkészséget, amely csak az erő szavából ért, amely a fasizmus ismérveinek megfelelő politikai vezérséget tartja magához méltónak, és

képviselője a 21. század fordulója körül is kényszeres reflexszel nyúl fegyverhez, mihelyt inogni kezd a dologtalanságát, élőködését biztosító igazgatói, rendőrfőnöki szék; a vérdíj hozza ki belőle a hőst.

S ha a tegnapi hősnek, a világ áltatására megtért, európai játszó utóda nem látja be igazán, hogy a kalandozások, hódítások, népirtások kora lejárt, ha nem tanulja meg, hogy demokráciában és békében munkával is lehet javakat termelni, további önpusztítás vár rá.

Eközben abban is bizakodunk, hogy a született európaiak agyáig nem nyomul tovább föl a balkanizmus.

Dolgozatunk végén magától értetődne, hogy mi másért vázolgattuk egy félsziget arculatát, ha nem a föléje növe kontinens értékrendjének javára óhajtunk párhuzamot vonni.

Ehelyett hátra vetett mottóként idézzük Bálint György publicistát, 1937-ből és Nemeskürty István minapi mondatát.

Bálint György: „Hittünk egy nagy, egységes szellemi hazában, melynek oly sok honfoglalója volt, Platontól Thomas Mannig.

Ez a hit, most már világosan látszik, súlyos tévedés volt. Mert annak idején sem Szókratész számított, hanem Anütosz, a borkereskedő, aki halálra íteltette. Ma is csak az Anütoszok döntenek, azok, akik korlátlanul rendelkeznek a mérgekkel és mérgepo-harakkal. Nem az dönt, ami összeköt, hanem az, ami összezavar. Ezért nincs Európa, ezért jellemzi föld-részünket a szabad élet helyett az erőszakos halál.

Európa nincs, és nem is lesz talán. E nagy szellemi hazának, mely nem tudott megszületni, csak az árulói vannak meg.”

Nemeskürty István: „Az Európai Unió csak egy üzleti vállalkozás”.